

Natalia Garstka

Bojko i Łemko w poszukiwaniu tożsamości

*Szczyćcie się swymi korzeniami,
Przyjmujcie to, co najlepsze,
Każda kultura posiada niepowtarzalną
Głębę i piękno
Cenne dla całej ludzkości.
Zdobądźcie je, a otrzymacie nagrodę od świata.*

Paul Robert Magocsi

Bojków i Łemków wiele do siebie zbliża, ale i dzieli. Na pewno niegdyś świadomi byli swojej kulturowej odrębności. Potem przyszły czasy, gdy tożsamość narodowa tych dwóch grup etnicznych przeżywała kryzys. Dziś znów obserwujemy obrót koła historii. Zarówno Bojkowie, Łemkowie jak i inni przedstawiciele rusińskich nacji budzą się ze snu w poszukiwaniu swojej tożsamości narodowej.

1. Rusnaki – górale karpaccy

Jan Jacek Burski Rusinów określa mianem czwartego narodu Wschodniej Słowiańszczyzny. To ludzie niegdyś zamieszkujący

dzisiejsze tereny Polski, Słowacji Wschodniej, Ukrainy, a także „północnych skrawków Węgier i Rumunii”¹.

Rusini to termin obejmujący kilka grup etnicznych i narodów wschodniosłowiańskich. W ich skład wchodzić tzw. Rusini Karpaccy, nazywani powszechnie Rusnakami. Zarówno Łemkowie jak i Bojkowie zasiedlili tereny Karpat zasługując tym sobie na miano górali karpaccich. Tożsamość łemkowska była wtedy bardzo silna, wyróżniali się, a nawet czuli się lepsi, bo sami mówili o sobie: chłopcy z dóbr królewskich nad Oslawą. Inaczej Bojkowie. Ci, w związku z mniejszą liczebnością i większym stopniem ubóstwa stali nieco niżej w „rusińskiej hierarchii”, choć obie te grupy odnosiły się do siebie drwiąco².

Tak opisuje tereny „zajęte” przez społeczność łemkowską i bojkowską Stanisław Kłós, w wydanym 21 lat temu przewodniku „Bieszczady”: *Łemkowie zamieszkiwali w zasadzie terytorium Beskidu Niskiego, a wschodnia granica ich zasięgu wykraczała nieco poza dolinę Oslawy po pasmo Wysokiego Działu, na tereny należące już do Bieszczadów. Najdalej na wschód wysunięta wsią łemkowską była Solinka. Pobliską Ciszą zamieszkiwali już Bojkowie, których osady zajmowały niemal całą pozostałą część Bieszczadów*³.

Jedna z teorii pochodzenia mówi, iż Łemkowie i Bojkowie polskie tereny zasiedlili na przełomie XV i XVI wieku. Wywodzić mieli się od wędrownych pasterzy wołoskich. Społeczność ta była mieszańką pochodzenia rumuńskiego, bałkańskiego, węgierskiego oraz

¹ J. J. Burski, *Rusini w Polsce i na Słowacji. Meandry świadomości narodowej*, za: <http://www.olszowka.most.org.pl/rusi02.htm>, 31.01.2008.

² <http://przewodnik.onet.pl/1127,1608,1081183,0,1,artykulr.html>, 31.01.2008.

³ S. Kłós, *Bieszczady przewodnik*, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1986, s. 35.

ruskiego i innych. Wołosi, czyli wedle staropolszczyzny Rumuni, przynieśli wraz z sobą grekokatolicyzm oraz swoją tradycję⁴.

Inna z koncepcji mówi o Łemkach i Bojkach jako rdzennych mieszkańcach Karpat, zaś kolejna o powstaniu tej ludności z procesu wymieszania krwi ruskiej, wołoskiej, polskiej i słowackiej⁵.

Zarówno Bojkowie, jak i Łemkowie posiadali własną gwara, obydwie te społeczności używały cyrylicy⁶, czyli alfabetu cerkiewnego⁷. Obyczaje Łemków i Bojków różniły się między sobą. Wywodziły się od zróżnicowanych tradycji wołoskich, kształtowały własne, a dodatkowo Łemkowie przejmowali elementy kultury polskiej, zaś Bojkowie wykazywali więcej cech ukraińskich, co było też przyczyną uznawania Bojków za część tejże społeczności⁸.

2. Zapaska na *kabatę* i kurna chata

Męski strój łemkowski składał się z *soroczki* – długiej, białej koszuli z lnu oraz *lejbyka*, czyli kamizelki z metalowymi guzikami.

Kobiety nosiły naszyjniki z niewielkich paciorków, czyli *krywulki*. Młode dziewczyny plotły *kiskę* – gruby warkocz i na co dzień nie nakrywały głów, starsze zakrywały je chustą, zaś mężatki czepcem.

⁴ Tamże, s. 34

⁵ <http://przewodnik.onet.pl/1127,1608,1081183,0,1,artykulr.html>, 31.01.2008

⁶ Na terenie Słowacji Wschodniej, odwiedzając łemkowskie wioski np. w okolicach Medzilaborzec zauważymy, iż nazwy na znakach drogowych i innych tablicach zapisane są w dwóch językach: słowackim i łemkowskim.

⁷ S. Kłos, *Bieszczady...*, dz. cyt., s. 35.

⁸ Tamże, s. 35.

Reszta stroju to *kabaty* – granatowe spódnice przyozdabiane ręcznym, białym drukiem. Na kabatę nakładano zapaszkę, do tego *oplicza*, czyli biała koszula z wzorzystym kołnierzem⁹.

Łemkowie trudnili się rolnictwem, wypasem oraz zbieractwem, a także handlem wyrobami drewnianymi: wałkami do ciasta, gontami i beczkami. Mieszkali razem ze zwierzętami w drewnianych chatach krytych gontem, z klepiskiem lub drewniana podłogą, dwiema izbami, stajnią, boiskiem, poddaszem i malowanymi ścianami. Zachowały się liczne łemkowskie chaty, a także cerkwie jak np. w Rzepedzi.

Spółeczność bojkowska natomiast była nieco uboższa. Nosili oni samodzielnie tkane płótna. Zarówno kobiety jak i mężczyźni na białe koszule nakładali *lejibiki*, czyli brązowe kamizelki. Przy wypasie noszono kozuchy. Stroje bojkowskie ogólnie były skromniejsze od łemkowskich, a największą różnicę dostrzegało się w kolorystyce¹⁰.

Głównym zajęciem Bojków był wypas wołów i owiec zwłaszcza na terenach, gdzie występowały połoniny. *Chyża*¹¹ zaś w przeważającej mierze była chata kurną, ze słomianym dachem i piecem. Wsie budowano wzdłuż strumienia, a w jej centrum znajdował się cmentarz i cerkiew, taka jaką dziś możemy jeszcze zwiedzić w bieszczadzkim Smolniku.

3. Określić własną narodowość

⁹ P. Krokosz, M. Ryńca, *Łemkowszczyzna. Od ikony do pop-artu*, Wyd. Bezdroża, Kraków 2004, s. 48-51.

¹⁰ <http://www.szukamypolski.com/sasiedzi/bojkowie.php>, 31.01.2008.

¹¹ chata.

Podczas II Wojny Światowej rusińskie grupy etniczne zostały przesiedlone na ziemie ZSRR¹² i zintegrowane ze społeczeństwem Ukraińskim. W tamtych czasach być Rusnakiem oznaczało być siłą roboczą dla państwa, które się o nich „upomni”. Spora część ludności nie przyznawała się więc do swojej prawdziwej tożsamości.

Obecnie toczą się liczne debaty i spory na temat samoidentyfikacji Rusinów. Jedna z opcji mówi o przynależności tej grupy do narodu ukraińskiego, druga zaś przedstawia Łemków i Bojków jako odrębne i autonomiczne narody posiadające własny język i tradycje¹³. Rusnacy nie mają własnego terytorium i nie we wszystkich państwach europejskich uznani są za mniejszość narodową¹⁴.

Na ziemiach polskich stali się praktycznie historią, tylko na terenie Beskidu Niskiego, Komańczy żyją jeszcze łemkowskie rodziny. Ich liczba w Polsce szacowana jest na około 6 tys. osób¹⁵. Istnieje prawdopodobieństwo, iż są to dane zaniżone. Przedstawiciele tych społeczności często posługują się tzw. „tożsamością paszportową” podając swoje pochodzenie jako rdzennie polskie zamiast karpatorskiego.

Wraz z odrodzeniem się nacjonalizmu odżyła również tożsamość narodowa Rusnaków i potrzeba jej akcentowania. Przedstawiciele nie tylko rusińskich grup etnicznych obudzili się z uśpienia,

¹² Między innymi w skutek „Akcji Wisła” z 1947 roku. Po roku 1956 Rusnacy otrzymali możliwość powrotu na ziemie ojczyste.

¹³ P. Krokosz, M. Ryńca, *Łemkowszczyzna...*, dz. cyt. s. 27.

¹⁴ <http://www.stowarzyszenielemkow.pl/artykuly/rusyny/MagocsiRusiniKarpaccy.pdf>, 31.01.2008.

¹⁵ Dane Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku, za: <http://www.lechnijakowski.com/mniejszoscinarodowe/mniejszosci.html>, 03.03.1008.

zaczęli chronić to, co jeszcze chwila a całkiem odeszłoby do historii¹⁶. W 1983 roku po raz pierwszy zorganizowana została Łemkowska Watra¹⁷, następnie na całym świecie powstawały organizacje¹⁸, zespoły folklorystyczne oraz szkoły nauczające języka łemkowskiego¹⁹.

¹⁶ J. Czajkowski, *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, Materiały Muzeum budownictwa Ludowego w Sanoku, Wyd. 2

¹⁷ Święto Łemkowskie co roku organizowane w Zdyni, gdzie rozpala się „święty ogień Łemków”

¹⁸ W 1989 roku powstaje Stowarzyszenie Łemków oraz Zjednoczenie Łemków, a w 1991 roku utworzono Światowy Kongres Rusinów.

¹⁹ *Język łemkowski (rusiński) dla uczniów narodowości łemkowskiej w szkołach polskich* – program zarejestrowany W MEN przez Stowarzyszenie Łemków.